

Lupta împotriva fenomenului complex al sărăciei în cadrul proceselor economice globale actuale

Irina Zgreabă

Poverty, understood in a broad sense, includes from violence to malnutrition, from analphabetism to spleen, from depression to consumerism; all these are manifestations of poverty: of the spirit, of the biological, social, political, of the intelligence, blights of the human development potential.

In consequence, studying poverty must considerate all the aspects of life the individual interacts with. A man with a healthy development has to dispose of the interior and material resources in order to fulfill his biological, socio-cultural and affective needs. The economic factor disposable for the individual will allow him the optimization of the functioning of the others components of human life. Its role is that of contributing to the freedom of action for satisfying the human development needs, being an instrumentative role.

Both the study of poverty as an actual state of fact and the one of the policies for eradicating poverty have to take into consideration all the dimensions of human poverty, if they want to be successful. From the point of view of the global efforts made in this direction and the strong interdependences that characterize the global society of the 21st century, poverty becomes an economic process of first importance for the evolution of the global society.

How poverty looks today, in which areas it is more visible, which are some of its causes and how eradicating poverty policies could be improved are one of the aspects presented in this paper.

Key words: *poverty, eradicating poverty policies, global society, human development, economic process*

JEL classification: F02, F59

„Ca oameni care trăim împreună – în sens larg, nu putem fugi de gândul că întâmplările teribile din jurul nostru sunt prin esență problemele noastre.

Ele sunt responsabilitatea noastră – chiar dacă sunt sau nu sunt responsabilitatea altora.

Ca ființe umane competente, nu putem fugi de datoria de a judeca lucrurile și de ceea ce trebuie făcut.

Ca ființe inteligente, avem capacitatea de a contempla viața altora. Simțul responsabilității nu trebuie să fie numai în legătură cu suferințele pe care propriul nostru comportament le-a cauzat (...), dar poate avea o legătură generală cu sărăcia pe care o vedem în jurul nostru și al cărei remediu este în mâinile noastre.”

Amartya Sen, Dezvoltarea ca libertate

1. Sărăcia ca fenomen complex bio-psiho-socio-economic

Cuvintele savantului Amartya Sen reprezintă o chemare la asumarea responsabilității în ceea ce privește lupta împotriva sărăciei. Chemarea la responsabilitate este, în sine, o responsabilitate a tuturor acelor îngrijorați de incoerența realității pe care o trăim, dată de **contrastul între pretinsul grad de cunoaștere și dezvoltare, pe de-o parte, și insulele de sărăcie moderne**, pe de altă parte. Precum consideră savantul Fritjof Capra, **criza actuală nu este doar a indivizilor, guvernelor sau instituțiilor sociale, ci o tranziție de dimensiuni planetare**. (Capra, F., 2004).

Deși preocuparea indivizilor și organizațiilor de a contracara sărăcia și a ajunge la creștere și dezvoltare a constituit în permanență un gest natural al individului și societăților, studiul economiei dezvoltării ca atare începe să devină obiect distinct al științei economice, sociologice și politice abia după cel de-al doilea război mondial.

În prezent, economia dezvoltării și-a definit propriul loc prin contribuțiile fundamentale ale unor specialiști în domeniul precum R. Nurkse – ce a formulat primul model economic aplicabil țărilor în curs de dezvoltare, W. A. Lewis, S., Amartya, P.T. Bauer, M.P. Todaro, G. M. Meier, H. Chenery, D. Snodgrass, J. Sachs Stiglitz, R. Gilpin, S. Amin.

Cu toate acestea, studiul și practica eradicării sărăciei rămân unele dintre probleme nerezolvate atât ale științei cât și ale practicii economice, fiind o **dovadă neechivocă a felului limitativ în care această problematică a fost abordată** până în prezent, dar și una a lipsei de importanță ce i-a fost acordată. *Nu există nici o teorie care să explice cum și de are loc dezvoltarea economică în țările foarte sărace* (Fukuyama F., 2005) afirmă Fukuyama, arătând faptul că atât știința economică cât și cea socială nu dispun deocamdată de conceptele necesare unei soluționări efective a sărăciei, ci doar pentru a masca rezolvări vagi.

Într-o anumită măsură, această lipsă de preocupare printre teoreticieni și practicieni poate fi explicată și prin prisma faptului că, dată fiind complexitatea fenomenului, un set de soluții este dificil de identificat și cu atât mai greu de pus în practică, pe de-o parte, iar pe de altă parte, poate deveni frustrant faptul că, chiar și în cazul implementării unor soluții, succesul acestora depinde și de factori necontrolabili de către părțile direct implicate, precum instabilitatea economică globală, probleme de securitate globală, aspecte interne ale țării în care se dorește implementarea unei anumite politici anti-sărăcie.

Lupta împotriva sărăciei **nu reprezintă exclusiv o luptă cu variabilele macroeconomice, ci una cu întreg complexul de factori ce compun viața umană**. Înțelesă amplu, sărăcia cuprinde de la niveluri scăzute ale PIB/*per capita* până la violență și malnutriție, de la analfabetism până la plictis, de la depresie până la consumerism; toate acestea sunt forme de sărăcie: a spiritului, a biologicului, a socialului, a politicului, a intelectului, cangrene ale potențialului de dezvoltare umană.

În această lumină, este greșită abordarea conform căreia sărăcia este o problemă limitată la studiul venitului pe cap de locuitor, de multe ori secundară. Nivelul PIB sau PNB *per capita* a deținut supremația mult timp în stabilirea gradului de sărăcie, raportându-se însă la o concepere limitată a sărăciei. Senatorul Robert Kennedy a făcut următoarele considerații cu privire la folosirea PIB-ului ca indicator de măsurare a bogăției unei țări:

„PIB-ul include contaminarea atmosferei, reclamele pentru țigări și ambulanțele folosite pentru carnagiul de pe autostrăzile noastre. Numără lacătele speciale pentru ușile noastre și închisorile pentru cei care le sparg. Include distrugerea pădurilor seculare de sequoia și moartea Lacului Superior. Crește producția de napalm, rachete și focoașe nucleare...nu ține cont de sănătatea familiilor noastre, de calitatea educației sau de bucuria jocului lor. Este la fel de indiferent la decența mediului de lucru din fabricile noastre și la siguranța de pe străzile noastre. Nu include frumusețea poemelor, trăinicia căsătoriilor noastre, inteligența dezbaterii publice sau integritatea funcționarilor publici...pe scurt, măsoară totul, cu excepția a ceea ce face ca viața să merite să fie trăită” (Rifkin, 2006).

Acest lucru nu infirmă faptul că în general, creșterea PIB-ului unei țări poate îmbunătăți viețile oamenilor, ci semnaleză faptul că la fel de bine poate să nu o facă. Importantă nu este creșterea în sine, ci modul său de formare, participarea diferitelor sectoare la creșterea PIB precum și modul în care această creștere este distribuită.

Pe de altă parte, **bogăția economică este utilă în măsura în care ne permite să obținem anumite libertăți**, printre care aceea de a putea alege cea mai adecvată formă de satisfacere a nevoilor noastre, precum nevoia de hrană, adăpost, educație, integrare socială, recunoaștere socială și profesională, etc.

Insuficiența unui indicator strict economic – care exprimă o anumită valoare a veniturilor disponibile și puterea lor de cumpărare – vine în principal din faptul că impactul bogăției este diferit pentru indivizi, în

funcție de ereditatea diferită a fiecăruia, de contextul istoric dat în care ne desfășurăm viața, de diferențele naturale între indivizi și rolul lor. Veniturile și marfurile nu pot reprezenta o baza semnificativă a bunăstării noastre, în principal deoarece există și alți factori care sunt determinanți pentru relația dintre venit și avantajele create de acesta, consideră Amartya Sen, în cartea sa “Dezvoltarea ca libertate”, numind acești factori “surse de variație” între indivizi. Relația dintre venituri, pe de-o parte, și ceea ce un individ poate realiza cu acestea nu este constantă.

Una dintre aceste surse de variație este eterogenitatea personală, referindu-se la faptul că oamenii au însușiri fizice și intelectuale diferite, ce determină nevoi diferite. O altă sursă este varietatea mediului, de exemplu ținuturile reci determină o necesitate și un cost mai mare de încălzire, care nu sunt împartășite de cei din zonele mai calde. Variațiile mediului social, diferențele în “perspectivele relaționale”, adică cerințele modelelor stabilite de comportament ce pot varia de la o comunitate la alta și distribuția veniturilor în familie reprezintă alte trei surse majore de variație între nivelul venitului real și avantajele care decurg din acesta și argumente importante pentru care venitul este un indicator insuficient în evaluarea sărăciei umane.

În concluzie, PIB-ul și PNB-ul/*per capita* trebuie luați în considerare în evaluarea gradului de bogăție al indivizilor la nivel instrumental, evaluarea nelimitându-se la acești indicatori.

Fenomenul sărăciei trebuie tratat ca un **fenomen complex bio-psiho-socio-economic**, pentru a avea dimensiunile sale reale și a cunoaște gravitatea sa la nivelul întregii lumi. Studiul sărăciei trebuie să ia în considerare toate aspectele vieții cu care individul interacționează. Un individ cu o dezvoltare sănătoasă trebuie să dispună de resursele interioare și materiale pentru a-și îndeplini trei tipuri principale de nevoi: **biologice, social-culturale și afective**.

Nevoile de ordin biologic asigură supraviețuirea, creșterea și maturizarea. Cele de ordin socio-cultural garantează interiorizarea

valorilor prin care se permite funcționarea individului cu satisfacție și traiul în comunitate armonios, iar cele de ordin afectiv depind de interacțiunea cu mediul social și restul indivizilor.

Componenta economică va permite optimizarea funcționării celorlalte componente ale vieții umane: cea biologică, cea socială, cea culturală și afectivă, condiționând dezvoltarea umană pe aceste coordonate. Factorul economic va contribui la libertatea de acțiune a individului pentru satisfacerea nevoilor de dezvoltare general umane, dezvoltarea luând în acest sens înțelesul de libertate, de putință, de oportunitate.

Relația între nevoi, sărăcie și dezvoltare poate fi reprezentată astfel:

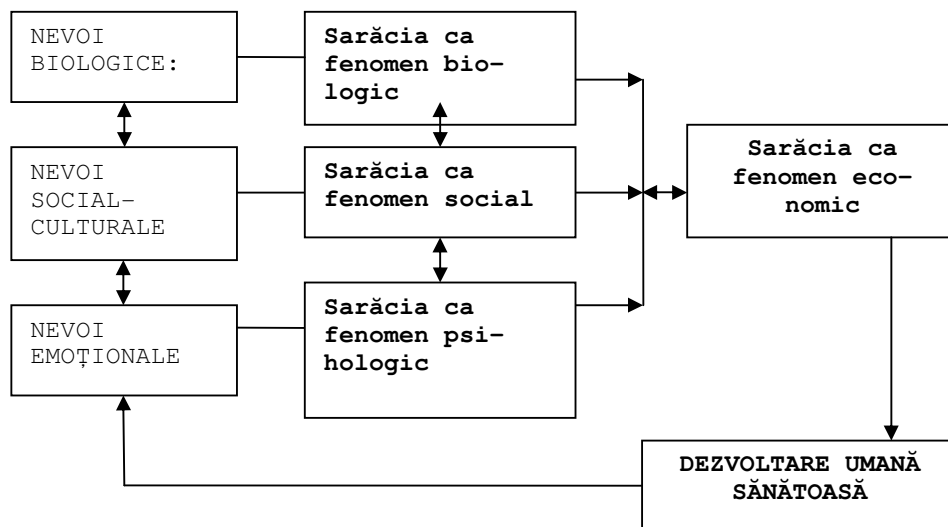

Fig. 1 Nevoi, sărăcie și dezvoltare umană

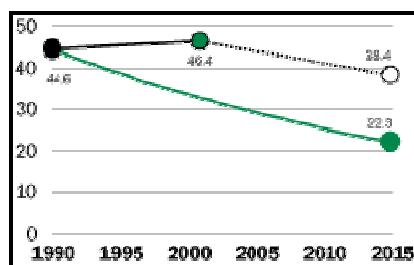
2. Insulele de sărăcie moderne

Sărăcia este un fenomen ce caracterizează atât țările bogate cât și cele sărace, în acestea din urmă atingându-se însă niveluri ale sărăciei extrem de mari, ajungându-se până la situația în care indivizii subzistă

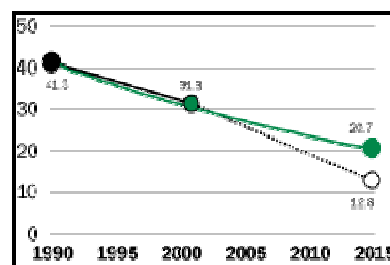
cu mai puțin de 1 dolar pe zi – ceea ce reprezintă pragul de sărăcie absolută, propus pentru prima oară în anul 1990 pentru măsurarea sărăciei absolute în țările cele mai sărace ale lumii.

Începând cu anul 1990, sărăcia extremă din țările în dezvoltare a scăzut de la un nivel de 28% la 21%. Cu toate acestea, specialiștii Băncii Mondiale (BM) au concluzionat că, chiar acceptând ipoteza conform căreia se mențin ratele de creștere ale economiilor țărilor în curs de dezvoltare, sărăcia va afecta încă numeroase populații din Africa Sub Sahariană și sudul Asiei. Previțiunile BM în privința evoluției ratei sărăciei extreme sunt următoarele:

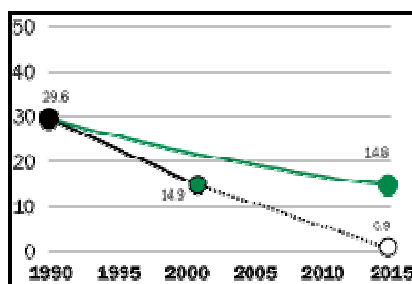
Africa Sub-Sahariană

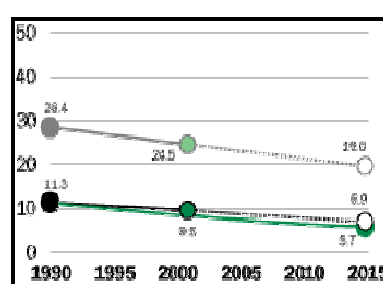
Sudul Asiei

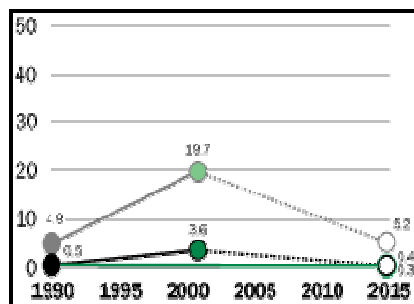
Asia de Est și zona Pacificului

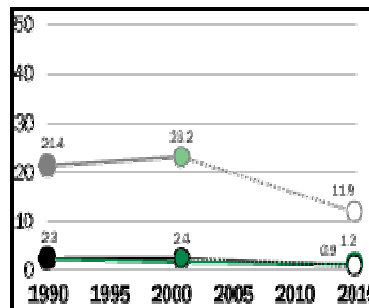
America Latină și Caraibe

Europa și Asia Centrală

Orientul Mijlociu și Africa de Nord

Legendă: — Rata sărăciei în funcție de pragul de 1\$/zi
 — Rata sărăciei în funcție de pragul de la 2\$/zi
 — Obiectiv
 ■■■■■ Previzțiuni

Caseta 1: Previzuni ale ratei de sărăcie absolută

Sursa: Banca Mondială

Banca Mondială grupează țările în funcție de PNB/*per capita* în următoarele categorii:

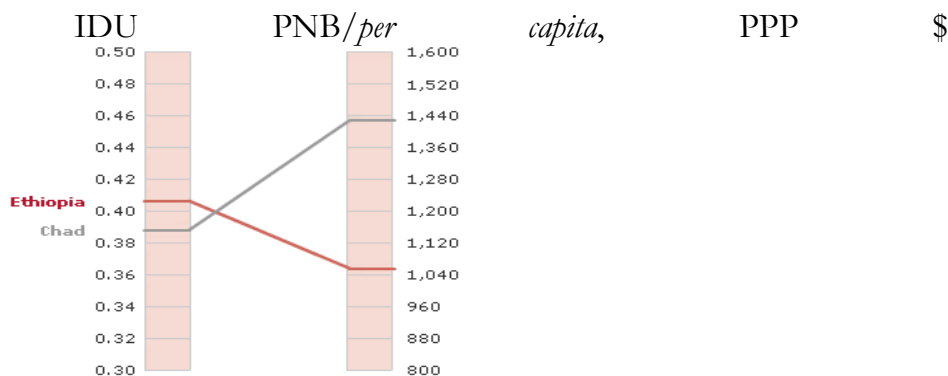
Țări cu venituri scăzute	- PNB/ <i>per capita</i> ≤ 905\$
Țări cu venituri medii scăzute	- PNB/ <i>per capita</i> între 906 – 3.595\$
Țări cu venituri medii-mari	- PNB/ <i>per capita</i> între 3.596 – 11.115\$
Țări cu venituri mari	- PNB/ <i>per capita</i> ≤ 11.116\$

Din punct de vedere al dezvoltării umane, conmensurată de Indicele Dezvoltării Umane (IDU), țările sunt clasificate în

Țări cu o dezvoltare umană ridicată – IDU > 0,800
Țări cu o dezvoltare umană medie – IDU 0,799 – 0,500
Țări cu o dezvoltare umană scăzută – IDU < 0,500

Conform Raportului de Dezvoltare Umană din 2007, țările ce au înregistrat valori ale IDU mai mici de 0,500 au fost: Senegal, Eritrea, Nigeria, Tanzania, Guineea, Ruanda, Angola, Benin, Malawi, Zambia, Côte d'Ivoire, Burundi, Republica Democrată Congo, Etiopia, Chiad, Republica Africa Centrală, Mozambic, Mali, Niger, Guineea-Bissau și Burkina Faso.

În ceea ce privește importanța venitului în dezvoltarea umană ce decurge din rezultatele evaluării cu IDU, este interesant de știut ca, în comparațiile între țări, **variațiile venitului tind să explice aproximativ jumătate din variația speranței de viață și o parte și mai mică din variația nivelului de școlarizare.** Multe țări au un nivel al PNB/pe locuitor ridicat și niveluri scăzute ale IDU, și invers. De exemplu, Chad, care are un nivel al PNB-ului mai ridicat decât cel al Etiopiei a înregistrat o valoare a IDU inferoară celei din Etiopia, precum se poate observa în graficul următor:

Graficul : IDU vs PNB/*per capita*

Sursa: 2007/2008 *Human Development Index rankings*

În prezent, procentul celor care trăiesc sub pragul internațional al sărăciei absolute variază de la regiune la alta, cei mai mulți dintre aceștia fiind în Africa Sub-Sahariană.

În total la nivel mondial **1 miliard de persoane trăiesc în prezent cu mai puțin de 1 \$ /zi**, iar 2.6 miliarde, reprezentând 40% din populația lumii, trăiește cu mai puțin de 2 \$/zi.

Alte **1.2 miliarde de persoane nu au acces la minimum de 20 de litri de apă curată/zi**, considerați cantitatea medie adecvată, ci doar la 5 litri de apă. În Europa media se respectă fiind de 200 de litri iar în SUA de 400 de litri zilnic, conform Raportului de Dezvoltare Umană pe 2006.

Concomitent, aproape **2 milioane de copii mor în fiecare an din lipsa apei potabile și a lisei de igienă** pe care o implică aceasta. Nici un act de terorism nu a făcut atâtea victime, deși bugetele anti-terorism alocate prin bugetele naționale depășesc cu mult sumele alocate de aceleași bugete dezvoltării umane.

Femeile africane petrec ore întregi colectând și cărând apă, cu un cost de oportunitate mare – participarea la sistemul de educați – fapt care, pe lângă pierderea acestei oportunități, consolidează practica discriminării sexuale deoarece încurajează concepția machistă conform căreia femeia trebuie să realizeze cele mai multe sarcini în gospodărie, chiar și pe cele mai grele, fără a putea decide alocarea propriului timp.

Costurile pe care le presupune lipsa accesului la apă sunt majore, conform studiilor prezentate în Raportul de Dezvoltare Umană pe 2006:

- Se pierd 443 milioane de zile de școală în fiecare an din cauza imposibilității participării elevilor la ore cauzată de boli provocate de lipsa accesului la apă curată;
- Fiecare dolar cheltuit în sensul îmbunătățirii accesului la apă generează în medie o creștere a productivității echivalentă cu 8 dolari;
- Africa Sub-Sahariană pierde aproximativ 5% din PIB-ul său, aprx. 28.4 miliarde de dolari anual, din cauza cheltuielilor cu sănătatea și a pierderilor de productivitate datorate lipsei apei.

A trata cu responsabilitate criza actuală a apei presupune a lua în considerare și previziunile despre implicațiile schimbărilor climatice asupra țărilor sărace. În raportul *Mapping climate vulnerability and poverty*

in Africa din mai 2006 al Departamentului de Dezvoltare Internațională al Institutului Internațional de Cercetare din Kenia se arată că țările în dezvoltare sunt cele mai vulnerabile la schimbările climatice, acestea având nivele de vulnerabilitate mari și capacități de adaptare scăzute, datorate în principal dependenței lor de resursele naturale, ca factori de producție principali, veniturilor scăzute, climatului de nesiguranță, incertitudine și insecuritate.

Profilul **vulnerabilității față de schimbările climatice** pentru țările în dezvoltare a fost elaborat în 2003 de același institut și se regăsește în următoarea figură

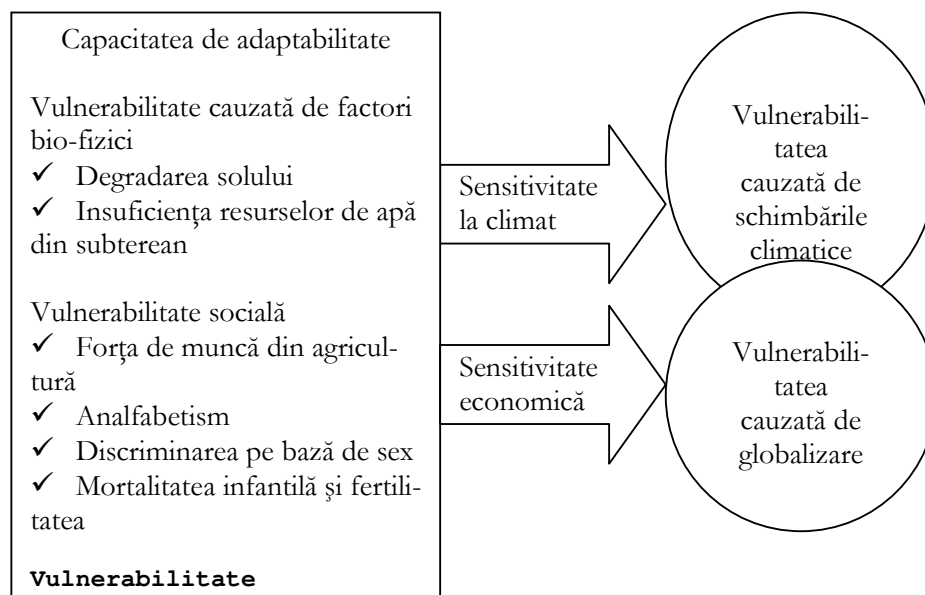

Figura 2: Profilul vulnerabilității la schimbările climatice

Sursa: Raportul *Mapping climate vulnerability and poverty in Africa*, Vincent 2004

Fenomenul sărăciei este însoțit de asemenea de **foamete**, atât cea endemică, cât și cea manifestată în crize subite de privare de alimente. Acestea au legătură cu producția de hrană și dezvoltarea agriculturii, cu funcționarea întregii economii dar și cu politicile sociale și internaționale care influențează posibilitatea de achiziționare a hranei. Cei mai mulți oameni nu își produc singuri produsele alimentare, ci sunt angajați primind în contrapartidă o cantitate de bani ce le permite să își achiziționeze aceste bunuri. În consecință, capacitatea lor de a achiziționa hrană va depinde direct de remunerația primită și de puterea acestora de cumpărare. Prin urmare, precum notează și Amartya Sen, **problema crizelor alimentare este strâns legată de cea a piețelor de muncă**. Acestea, la rândul lor, țin de buna funcționare a întregii economii, prin nivelul propriu de dezvoltare și cel de integrare în fenomenul schimburilor economice internaționale. În consecință, tratarea problematicii crizelor alimentare ca fapte izolate în cadrul economiei dezvoltării este nerelevantă, deoarece acestea trebuie considerate un efect al unor cauze profunde ce sunt de fapt semne ale proastei funcționări a economiei în ansamblu.

Malnutriția este o altă manifestare nefastă a sărăciei biologice și poate apărea inclusiv anterior primelor momente ale ontogenezei umane: malnutriția mamelor provoacă efecte negative asupra dezvoltării prenatale a fătului, mai ales în ultimul trimestru de sarcină. Malnutriția provoacă sub-dezvoltarea creierului și a sistemului nervos. Nou-născutul este un sistem sensibil și reactiv, pentru care, dacă circuitele neuronale nu sunt puse în funcțiune la timp, ca efect al stimulării mediului, există riscul ca acestea să nu mai fie funcționabile niciodată.

Precum arată Ana Muntean, există studii efectuate în țările sărace care dovedesc faptul că „malnutriția în primii doi ani de viață duce la o diminuare a circumferinței capului, o reducere a dimensiunilor creierului, anomalii de funcționare a sa și prejudiciază dezvoltarea aparatului vizual” (Muntean, A., 2006).

Și **bolile infecțioase** afectează negativ fătul, precum rubeola și bolile venerice (25% din mamele sifilitice care nu iau antibiotice nasc copii morți), alături de alte afecțiuni ale mamei, precum diabetul, hepatita, hipertensiunea, toxoplasmoza (stare ce seamănă cu cea de răceală, provocată de paraziți din fecalele pisicilor și carnea crudă).

HIV-ul, lupta împotriva acesteia fiind deja instituționalizată și în agenda Grupului celor 8 (face parte de asemenea din Obiectivele Mileniului) este de asemenea o marcă negativă a sărăciei ca fenomen biologic. Se estimează că la sfârșitul anului 2005 existau 38,6 milioane de persoane infestate cu HIV și că 2,8 milioane au murit din cauza SIDA.

În 2003, existau mai multe țări în care procentul populației cu vârste cuprinse între 15 și 49 de ani ce trăiau cu HIV era superior valorii de 10%. În Zambia acesta era de 15,5%, în Malawi de 14,2%, în Republica Africa Centrală de 13,5% și în Mozambic de 12,2%

Studiile economico-sociologice, alături de cele clinice, arată faptul că tot o boală a sărăciei este și **depresia**, cauzată de factori precum inegalitățile puternice în societate și statutul social scăzut al celor săraci, stări ce predispun la frustrare și stres. Acești factori caracterizează în principal țările în curs de dezvoltare, și, la o altă scară, cele din Europa Centrală și de Est, foste țări în tranziție. Studii ale WHO (*World Health Organization*, Organizația Mondială a Sănătății) au concluzionat că rata depresiilor este de două ori mai mare în zonele sărace față de cele mai bogate. În Indonezia, de exemplu, studiile au arătat că imposibilitatea efectuării plăților pentru utilități, alături de deținerea unui aparat TV (echivalentă cu deprivarea informațională), au fost principalele cauze ale depresiei în această țară.

Configurația sistemului social, mai ales din punct de vedere al echitabilității sale, exprimată prin dimensiunea inegalităților economico-sociale și funcționării mecanismului distributiv, împreună cu **factorul venit scăzut**, sunt **principalele cauze ce determină afecțiunile de genul depresiei**.

Neputința de a achiziționa hrană, alături de șomaj, munca depersonalizantă, statutul social scăzut și inechitatea și ineficiența sistemelor sociale în ansamblu se află de asemenea printre cauzele cele mai comune pentru apariția, dar și revenirea depresiei în rândul populației.

Factorii socioeconomiци care cresc riscul de a intra într-o de stare de depresie sunt reprezentați astfel:

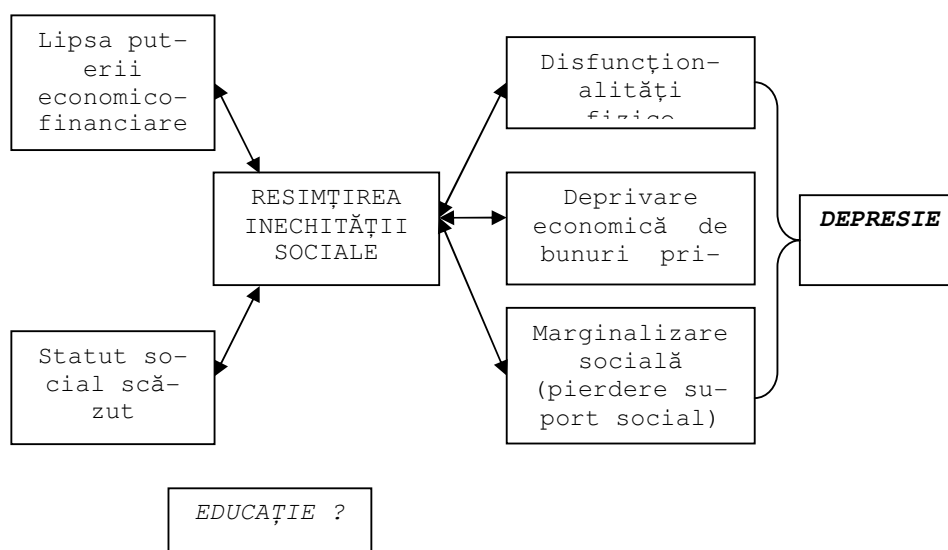

Figura 3: Depresia ca manifestare psihologică a sărăciei

Corelația între **venituri scăzute și frecvența afecțiunilor psihologice/bolilor mentale** este dovedită științific¹ iar cea dintre **statutul social scăzut și afecțiuni psihologice/boli mentale** se explică în principal prin **rata accesului diferit la sistemul medical**

¹ Vezi Hans-Ulrich Wittchen, Frank Jacobi, „Size and burden of mental disorders in Europe - a critical review and appraisal of 27 studies”, European Neuropsychopharmacology, volumul 15, august 2005, pg. 357-376

între grupuri sociale diferite, dar și prin lipsa de acces la alte servicii sociale, precum educația.

În același timp, efectele inegalității veniturilor se propagă în societate, ducând, la **stres, frustrare și distrugerea nucleului familial**, care pot conduce, la rândul lor la apariția **violentei domestice, creșterea ratei criminalității și a infracționalității**. ([Wilkinson, 1996](#)).

Pe de altă parte, statisticile arată că dezordinea psihiatrică, precum și afecțiunile neuronale și dependența de alcool și droguri caracterizează cu precădere clasele sociale inferioare. Statutul individului pe piața muncii este principala cauză a acestui fenomen, **somajul sporind de patru ori șansele pentru a fi dependent de droguri**. Legat de piața muncii, există numeroase teorii care explică eșecul social-profesional al indivizilor din prisma **neintegrării pe piața muncii**, aflată într-un proces de profesionalizare și schimbare. Rezultatul este aruncarea spre periferia societății a indivizilor care nu reușesc să se adapteze cerințelor noilor tipologii de locuri de muncă, caracterizate de nesiguranță, caracterul temporar și instabil, profesionalizarea, omogeneitatea echipei de lucru (care de multe ori tinde către standarde profesionale și de eficiență din ce în ce mai înalte și mai greu de atins), cunoștințele ca principal instrument pentru atingerea profitabilității, folosirea preponderentă a tehnicilor informației și comunicării, etc., fapt ce marchează o altă dimensiune a sărăciei - **sărăcia profesională**.

Din momentul unei astfel de marginalizări la nivel profesional, efectele depresiei formează un ciclu vicios al sărăciei, deoarece depresia survenită în urma neintegrării duce la scăderea productivității muncii și pierderi de venit, dar și la creșterea costurilor cu sănătatea, ce vor afecta, ulterior, tot populațiile sărace.

Depresia și stările asociate ei, duc, în cazuri extreme, la **sinucidere**, adică la **creșterea ratei mortalității**. În India, de exemplu, rata suicidului a crescut cu 6.2% pe an între 1980 și 1990, cele mai multe sinucideri aparținând tinerilor. **Auto-mutilarea** este de asemenea un

fenomen des întâlnit la populațiile sărace, devenind principala cauză pentru urgențele medicale în Sri Lanka.

Mecanismele sociale pot ameliora situația populațiilor sărace prin programe sociale și redistributive. Statul, ca și concept și infrastructură, este însă insuficient dezvoltat în țările sărace, fiind state slabe ce nu își pot proteja cetățenii.

Educația, ca parte a mecanismului social, reprezintă **un factor cheie în surmontarea dificultăților psihologice** determinate de starea de pauperitate, deoarece, deși nu garantează, asigură existența oportunității de a avea atât un venit mai ridicat și un statut social care să faciliteze integrarea în sistemul social. **Educația are rolul de a pregăti indivizii pentru “lupta cu natura și societatea din noi”** (Popescu, C., 2006), facilitând trecerea peste eșecurile profesionale și sociale ale indivizilor, aceștia fiind dotați cu resursele intelectuale necesare unei rapide reveniri la o stare de normalitate din situații problematice.

Studiile empirice recente arată faptul că „**educația duce la venituri mai mari pentru indivizi**” (Bjorklund, Lindhal, 2005) – la nivel microeconomic și la creșterea PIB-ului per capita la nivel macroeconomic. Referitor la efectele individuale ale educației asupra câștigurilor salariale, cercetările recente (De la Fuente, 2003) au demonstrat că un an de școlarizare în plus conduce la creșterea salariului individual cu aproximativ 6,5% în țările UE 15, și cu până la 9 % în țările cu piețe de muncă mai puțin reglementate din Europa. În ceea ce privește efectele comportamentale sau non-monetare asupra individului și capitalului uman și social, deși cercetătorii nu au ajuns încă la concluzii foarte clare, există un consens în privința faptului că acesta **influențează crearea capitalului social** (Serageldin, Dasgupta, 2001). La rândul lor, rețelele sociale create creează valori precum încrederea și reciprocitatea, pe care se poate construi coeziunea socială, alături de justiția și incluziunea socială.

În Europa de Est și anumite zone din Sud, categoriile cele mai sărace sunt cele ale **șomerilor, ale lucrătorilor în agricultură, persoanelor în vârstă și ale familiilor monoparentale**. În România și Bulgaria, minoritatea rromă reprezintă aproximativ 40% din populația săracă în România și Bulgaria. Sărăcia emigranților din țările dezvoltate, neintegrați suficient în societățile din care fac parte reprezintă, în viziunea lui Fukuyama, potențiale nuclee de terorism: „Cei mai periculoși oameni nu sunt musulmanii pioși din Orientul Mijlociu, ci tinerii alienați și dezrădăcinați din Hamburg, Londra sau Amsterdam care (...) consideră ideologia (în cazul acesta, jihadismul) drept răspuns la demersul lor personal de căutare a identității. (...) Proiectul pe termen lung nu este de a ne izola de Orientul Mijlociu (...), ci de a-i integra mai bine pe oamenii care se află deja în Occident, procedând de o asemenea manieră încât să nu subminăm încrederea și toleranța pe care se bazează societățile democratice” (Fukuyama, 2006). Din această perspectivă, politicile de diminuare a sărăciei, înțeleasă și ca lipsa de integrare socială (**sărăcie socială**) își pot aduce contribuția și la contracararea amenințării teroriste.

3. O altfel de sărăcie

În studiul sărăciei delimitarea conceptuală între cauză și efect-manifestare a sărăciei este deseori nerespectată, făcându-se numeroase confuzii între ceea ce provoacă acest fenomen și modul în care se manifestă el. Un nivel scăzut al PIB-ului/*per capita* este o cauză sau un efect al sărăciei, de exemplu?

Deseori sărăcia are cauze legate de stereotipurile socio-culturale cu care operăm: sărăcia interioară, sărăcia spiritului, goliciunea interiorului. **Sărăcia nu este numai o stare biologică și psihologică, ci și una sufletească.** În Tentația inocenței, Pascal Brukner considera că secularizarea vieții și victoria individualismului au însemnat și faptul că omul a devenit responsabil pentru a-și găsi un sens existențial, fapt care presupune responsabilitatea de a se construi

pe sine, a se cunoaște și a își identifica orientarea valorică după care se va ghida în acțiunile sale. Omul grăbit al secolelor XX și XXI se află în **situația problematică de a nu își dedica timp propriei construcții**, dar și în situația în care resursele sale actuale sunt mult prea superficiale pentru a clădi o construcție consistentă. Individul, „înainte de a se confrunta cu lumea, se împiedică în primul rând de el însuși, de acest ghem de complexe și de nevroze pe care va trebui să-l descâlcească pentru a progresa”, afirmă Pascal Bruckner. Societatea globală în formare oferă toate premisele pentru ca dificultatea de a ne găsi un sens existențial să fie și mai mare, deoarece mărește orizontul pe care ca indivizi îl cuprind și îl consideră în alegerile pe care le efectuează. Iar libertatea nu este întotdeauna o opțiune facilă, și necesită sentimentul responsabilității, consolidat printr-o educație corespunzătoare a indivizilor, a copiilor în mod special. Pierderea sensului existențial, manifestat într-o derivă vizibilă a indivizilor super aglomerați, super-triști, superficial mulțumiți și aproape deloc fericiți, are ca efect principal pierderea motivației intrinseci, care „este foarte importantă pentru dezvoltare, căci determină utilizarea maximă a potențialului persoanei” (Muntean, A., 2006).

De aceea, una dintre cele mai grave forme de sărăcie este **sărăcia din noi**. Oameni cu obiective, dar fără vise și idealuri, oameni informați dar fără cultură, oameni în care natura și societatea trăiesc disproportionat, oameni fără participare la viața comunității, care nu construiesc, toți aceștia sunt oameni săraci. **Omul maselor**, așa cum este el văzut de filosoful spaniol Jose Ortega y Gasset, **este un om sărac**. Visurile, scria dl. prof. Constantin Popescu în cartea sa, „Raționalitate și speranță”, sunt “primele bunuri economice ale omului. Viața fără vise este o viață fără speranță, adică nu contemplă credința de mai bine” (Popescu, C., 2006). În același mod, consolidarea responsabilității societății globale și reducerea sărăciei sunt bunuri în sine, și nu numai instrumente viitoare pentru acțiunile responsabile, deoarece reflectă o nouă perspectivă, un nou referențial la care să ne raportăm universul.

Sărăcia, privită în această lumină, devine o chestiune de coerență și consistență interioară, de motivație, de sănătate spirituală. Contextul actual al cotidianului nu este, din păcate, propice unei dezvoltări în acest sens, deoarece, la cererea consumatorilor de surogate culturale și vitale, acesta este saturat de oferta corespunzătoare de tip *panem et circenses*.

Și dacă scara valorică a fiecăruia poate contribui semnificativ la a deveni mai bogați sau mai săraci, spiritualitatea fiecăruia ne face mai fericiți sau mai nefericiți.

4. Politicile internaționale de eradicare a sărăciei

Sărăcia este un fenomen recurent la scară planetară, iar această problematica a devenit una din preocupările de primă importanță pentru organizațiile internaționale precum Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare/Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional. Politicile internaționale de eradicare a sărăciei se concentrează de altfel în jurul politicilor acestor organizații aplicate în țările sărace.

După zeci de ani de aplicare a politicilor acestor două organizații, sunt bine-cunoscute criticile cele mai importante aduse neajunsurilor acestora, sintetizate de Joseph E. Stiglitz astfel: “multe dintre politicile F.M.I. prin care s-a forțat liberalizarea prematură a pieței de capital au contribuit la instabilitatea globală. Iar când o țară a intrat în criză, fondurile și programele F.M.I. nu numai că nu a reușit să stabilizeze situația, dar de multe ori a înrăutățit-o, mai ales în dauna celor săraci.” (Stiglitz, E. J., 2003).

Unul din factorii principali care explică insuccesul politicilor B.M. dar mai ales F.M.I. – principalul creditor al țărilor în curs de dezvoltare - este, în viziunea aceluiași autor, deturnarea acestora de la ideile și intențiile care au stat la baza creării lor, și anume ordinea keinesenistă. Această orientare ce promova corectarea mecanismelor pieței prin

rolul statului în economie a fost substituită de noile concepții ale Noului Consens de la Washington în anii 1980 și au stat ulterior la baza politicilor de dezvoltare și stabilitate economică aplicate țărilor în curs de dezvoltare.

Dezechilibrul de putere în negocierea acordurilor dintre țările sărace și F.M.I. a dus la acceptarea, din partea primelor, a unor condiționalități inadecvate în acordarea împrumuturilor, ce vizau atât situația macroeconomică cât și variabile intermediare și uneori, chiar și anumite legi ce trebuiau adoptate. Toate acestea au transformat împrumuturile în instrumente de politică economică. Mai mult, “condițiile au trecut granița doctrinei economice spre a ajunge în zonele care aparțin propriu-zis doctrinei politice” (Stiglitz, E. J., 2003), și au subminat în numeroase ocazii procesele democratice.

Motivul principal pentru care principiul condiționării nu a dus la creștere economică și eliminarea sărăciei în țările în curs de dezvoltare este că de cele mai multe ori condițiile impuse erau inadecvate, bazându-se excesiv pe austeritatea fiscală și pe liberalizarea piețelor unor economii fragile, ce împreună cu privatizarea au constituit cele trei principii ale Noului Consens de la Washington. Aplicate însă în țări sărace, fără o diferențiere clară de la caz la caz, fără a ține astfel seama de condițiile particulare, pozitive și negative ale fiecărei țări, politicile au dus la înrăutățirea situației mai degrabă decât la ameliorarea ei.

În mod special liberalizarea piețelor de capital și financiare au contribuit la izbucnirea unor adevărate crize, precum cele mondiale din anii 1990, servind în anumite ocazii intereselor comunității financiare din SUA. Liberalizarea piețelor de capital a avut ca rezultat formarea unui capital speculativ important, care însă nu poate fi folosit ca investiție pe termen lung, cu atât mai puțin în țările în dezvoltare.

În privința liberalizării comerțului – una din condiționările frecvente F.M.I. căreia i s-a dat o atenție excesivă - aceasta a avut succes doar în țările ce au procedat la liberalizarea comercială treptat, cum sunt cele

din Asia de Est, în momentul în care exista pe piață domestică un anumit echilibru între cererea și oferta de muncă. Liberalizarea treptată a evitat pierderea masivă a locurilor de muncă a populației, fapt ce a făcut posibilă lipsa unor revolte sociale ale maselor.

Pe de altă parte, accentul ar trebui pus pe interesele economice, nu financiare ale statelor, deoarece trebuie sprijinită, în primul rând, economia reală, cea cu adevărat producătoare de bunuri și servicii ce pot fi consumate de către indivizi.

O altă problemă a politicilor actuale de dezvoltare a fost ordinea efectuării reformelor recomandată de F.M.I., “precum și insensibilitatea față de contextul social în ansamblul său (...) impunerea liberalizării înaintea creării unui sistem de protecție socială, înaintea unui cadru de reglementări adecvate, înainte ca țările să fi putut contracara consecințele negative ale schimbărilor bruște apărute față de economia de piață (...) impunerea privatizării înaintea existenței unei concurențe adecvate și a unui cadru de reglementare pe măsură” (Stiglitz, E. J., 2003).

Politicile de eradicare a sărăciei ar trebui în primul rând să pornească de la o viziune de ansamblu asupra dezvoltării umane și să privească sărăcia ca un fenomen complex bio-psiho-socio-economic, pentru a putea ataca cauzele directe ale acestui fenomen.

În al doilea rând, **trebuie tratate cauzele sărăciei și nu efectele sale.**

Orientarea cu precădere asupra creșterii PNB pe locuitor nu garantează existența premiselor necesare dezvoltării umane, deși există o coralație între creștere și diminuarea ratelor de sărăcie. Cu toate acestea, există o serie de țări care s-au dezvoltat fără să reducă sărăcia iar altele au redus-o fără a înregistra niveluri semnificative de creștere economică.

Ceea ce este important este, așa cum arată Stiglitz, impactul politicilor de creștere asupra sărăciei, fiind de preferat acele politici care duc

simultan atât la dezvoltare economică cât și la ameliorarea variabilelor ce formează întreg spectrul al sărăciei, precum educația, sănătatea și valorile ce ghidează indivizii în acțiunile lor.

La fel de important este și **rolul acordat Statului**, în sensul adoptării unei concepții echilibrate cu privire la rolul acestuia în țările în curs de dezvoltare, pentru a putea sprijini ulterior structurile economiei de piață. Crearea unor instituții de bază ale economiei de piață trebuie să precedă liberalizării piețelor. În mod similar, dezvoltarea și creșterea economică nu duc automat la drepturi și libertăți civile și nici la crearea altor valori democratice. În acest sens, abordarea principală ce ar trebui dată politicilor și strategiilor pentru lupta împotriva sărăciei ar trebui să vizeze în mod special domeniul educației, cu scopul de a pregăti indivizii pentru asumarea libertăților și responsabilităților ce le revin în cadrul unei economii de piață integrate într-o economie globală.

Anularea datoriilor țărilor sărace este o altă direcție de urmat a politicilor de diminuare a sărăciei, acesta oferind consistență sprijinului acordat de principalii donatori și creditorii.

La aceste posibile direcții de evoluție a politicilor pentru eradicarea sărăciei sunt datoare să conveargă instituțiile internaționale care acționează pentru soluționarea acestei probleme globale și guvernele naționale ale țărilor sărace. Pentru acesta, este necesară în primul rând o schimbare de perspectivă în concepția acestor organizații, în sensul unei mai mari transparențe și a unei abordări mai ample a sărăciei, în concordanță atât cu valențele potențialului de dezvoltare umană, cât și cu specificitățile fiecărei țări în parte.

Acțiunea colectivă a acestor instituții este mai necesară ca oricând, deoarece tot mai multe fenomene locale și regionale au efecte globale, dată inserția lor în noua economie.

De aceea, acestora le revine un rol major, acela de a înfăptui o **tranziție pe verticală a politicilor de diminuare a sărăciei**, care să pună în prim plan bunăstarea individului, dezvoltarea și integrarea sa

într-o societate prosperă și un mediu natural sănătos, însemnând în același timp **renunțarea la principiile violenței, ignoranței, limitării și iresponsabilității în conceperea și combaterea sărăciei.**

Bibilografie

Amartya, S., Dezvoltarea ca libertate, Editura Economică, București, 2004

Amartya, S., Globalization, Inequality and Global Protest, Development Sage Publication, vol. 45, Iss. 2

Amartya, S., From Income Inequality to Economic Inequality, Southern Economic Journal (revistă cotate ISI, ISSN 0038-4038) 1997, Vol. 64, Iss.2

Amartya, S., How does Development Happen, Cato Journal, 2005, Vol. 25, Iss.3

Amartya, S., Inequality, Unemployment and Contemporary Europe, International Labour Review, 1997, Vol. 136, Iss. 2

Amartya, S., On Weights and Measures. International Constraints in Social Welfare Analysis, Econometrica (revistă cotate ISI, ISSN 0012-9682), 1977

Amartya, S., Poor Relatively Speaking, Oxford Economy Papers (revistă cotate ISI, ISSN 0030-7653), 1986, Vol. 35, Iss. 2

Bjorklund, A., Lindahl, M., Educația și dezvoltarea. Ce spune cercetarea empirică despre relațiile inter-cauzale, Institutul Suedez pentru Cercetări Sociale, 2005

Bruckner, P., Tentația inocenței, Editura Nemira, București, 2005

Capra, F., Momentul adevărului: știință, societate și noua cultură, Editura Tehnică, București, 2004

Cohen, D., Bogăția lumii, sărăcia națiunilor, Editura Eurosong&Book, București, 1998

Dinu, M., Globalizarea. Modelul explicativ, revista Economic Teoretică și Aplicată, Seria Sinteze, 2006

de la Fuente A., Domenech, Human Capital in Growth Regressions: How Much Difference Does Data Quality Make?, Mimeo, 2002

Friedman, Th. L., Lexus și măslinul, Editura Pro, București, 2001

Fukuyama, F., Declinul puterii americane, Editura Antet, București, 2005

Popescu C., Raționalitate și speranță, Editura Renaissance, București, 2006

Popescu, C., Creșterea care sărăcește, Editura Tribuna Economică, București, 2003

Rifkin, J., Visul European, Editura Polirom, București, 2006

Serageldin, I., Dasgupta, P., Social Capital: A multifaceted perspective, publicație a Băncii Mondiale, august 2001

Stiglitz, J. E., Globalizarea, speranțe și deziluzii, Editura Economică, București, 2003

Rapoartele de dezvoltare umană, 2000-2007, O.N.U.

Irina ZGREABĂN, Preparator universitar, drd., Catedra de Relații Economice Internaționale, Academia de Studii Economice, București.

